

بسمه تعالی

بررسی اثرات درآمد مالیاتی و فرار مالیاتی در ایران

اقتصاد ایران 2
محمد حسین عرب شاهجویی

بررسی اثرات درآمد مالیاتی در اقتصاد ایران

مقدمه

مالیات در ادبیات اقتصاد کلان به عنوان ابزاری برای سیاست گذاری های اقتصادی دولت مطرح است و می توان ادعا نمود که همزمان با تشکیل نخستین جوامع بشری مالیات نیز به عنوان ابزار درآمد زای حاکمان جوامع بوده است. نظام اقتصادی هر جامعه ای متشکل از نهادهایی همچون خانوار، بنگاه و دولت می باشد که نهاد دولت برای اعمال حاکمیت جمعی نیازمند درآمد است و عمده ترین آن درآمدهای مالیاتی می باشد. از سوی دیگر، با گسترده تر شدن وظایف دولت در قرن اخیر و پیگیری اهدافی از قبیل رشد اقتصادی، اشتغال، توزیع عادلانه درآمد و ایجاد امنیت اقتصادی توسط دولت مسائل و مشکلات آن به ویژه در زمینه اقتصاد بیشتر شده است. رشد اقتصادی یکی از اهداف اصلی دولت ها است که تأثیر انکار ناپذیری در بهبود سطح رفاه افراد جامعه دارد.

تعریف مالیات

مالیات یک هزینه مالی اجباری یا نوعی خراج است که توسط یک سازمان دولتی به منظور تامین هزینه های مختلف یا هزینه دولت، به مالیات دهنده (یک شخص حقیقی یا شخص حقوقی) تحمیل می شود. عدم موفقیت در پرداخت، فرار یا مقاومت در برابر پرداخت مالیات، می تواند طبق قانون مجازات در پی داشته باشد. به عبارت ساده تر مالیات در واقع انتقال بخشی از درآمد های جامعه به دولت یا بخشی از سود فعالیت های اقتصادی است که نصیب دولت می شود، زیرا ابزار و امکانات دست یابی به درآمد و سودها را دولت فراهم ساخته است.

انواع مالیات

مالیات مستقیم

در صورتی که مودی مالیاتی یا پرداخت کننده مالیات یک نفر باشد، آن **مالیات مستقیم** محسوب می شود وگرنه **مالیات غیر مستقیم** خواهد بود. ★

مستقیماً از دارایی یا درآمد افراد گرفته می شود؛ همان طور که از نام این مالیات ها مشخص است بدون هیچ واسطه ای بر درآمد افراد یا سازمان ها و موسسات اقتصادی اعمال می شود و توسط مأموران مالیاتی به طور مستقیم وصول می شوند.

مالیاتی است که با واسطه و به طور غیر مستقیم از شهروندان گرفته می شود. این مالیات در شکل های گوناگونی قابل پیاده شدن می باشد و پرداخت آن نیز با اینکه بر دوش همگان می باشد ولی محسوس نیست و به طور معمول عموم مردم وجود آن را احساس نمی کنند.

مالیات غیر مستقیم

انواع مالیات های مستقیم

الف) مالیات بر دارایی : اساس و مبنای مالیات بر دارایی، ثروت مسئول پرداخت مالیات (مودی) است. این نوع مالیات خودش به دو دسته تقسیم می شود.

★ **مالیات بر ارث :** مهم ترین نوع مالیات بر دارایی، مالیات بر ارث است. مالیات بر ارث مالیاتی است که اموال و دارایی های شخص که پس از فوت وی باقی می ماند، دریافت می شود.

★ **مالیات حق تمبر :** مالیات حق تمبر از انواع مالیات های مستقیم است که از طریق الصاق و ابطال تمبر بر اسناد، اوراق و مدارک به منظور رسمیت بخشیدن یا لازم الاجرا نمودن آنها، از مودی دریافت می شود. (مواد 41 تا 51 قانون مالیات های مستقیم)

ادامه

انواع مالیات های مستقیم

ب) مالیات بر درآمد : در این نوع مالیات، درآمد افراد و شرکت ها (و نه ثروت آنها) مبنای مالیات است. شاید بتوان گفت که مالیات بر درآمد اشخاص مهم ترین نوع مالیات است. مالیات بر درآمد خود نیز به گروه های زیر تقسیم می شود :

★ مالیات بر درآمد املاک

★ مالیات بر درآمد حقوق

★ مالیات بر درآمد مشاغل

★ مالیات بر درآمد کشاورزی

★ مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی

★ مالیات بر درآمد های اتفاقی

انواع مالیات های غیر مستقیم

الف) مالیات بر واردات : این نوع مالیات ها اصولاً تابع سیاست های کلان بازرگانی و شرایط اقتصادی کشورها هستند و به غیر از اینکه یکی از راه های درآمد زایی دولت ها هستند، معمولاً برای حمایت از صنایع داخلی نیز به کار گرفته می شوند. این دسته از مالیات ها ممکن است بر اساس قیمت و ارزش کالاها یا بر اساس ویژگی ها و مشخصات آن ها (مانند حجم، وزن و ...) تعیین و دریافت شوند. این گونه از مالیات به سه صورت از مودیان وارد کننده دریافت می گردد :

★ حقوق و عوارض گمرکی

★ سود بازرگانی

★ عوارض بر واردات اتومبیل

★ حق ثبت سفارش کالا

ب) مالیات بر ارزش افزوده : منظور از مالیات بر ارزش افزوده، تفاوت بین کالا و خدمات عرضه شده با ارزش کالا و خدمات خریداری شده در دوره ای مشخص است. مالیات بر ارزش افزوده، عرضه کالا و خدمات و همچنین صادرات و واردات آنها را شامل می شود.

ادامه

انواع مالیات های غیر مستقیم

ج) مالیات بر مصرف و فروش کالا و خدمات :

مالیات بر مصرف مالیاتی است که مصرف کنندگان کالاهای خاص در زمان خرید کالا (به همراه قیمت کالا) پرداخت می کنند. به این ترتیب هر شخصی که میزان بیشتری از آن کالا را مصرف کند، در نهایت مالیات بیشتری پرداخت می کند. گرچه این نوع مالیات نهایتاً به وسیله مصرف کننده نهایی پرداخت می شود، اما وظیفه قانونی پرداخت آن به دولت به عهده تولیدکنندگان و فروشندگان است.

مالیات بر مصرف انواع بسیار زیادی دارد؛ مالیاتی که دولت از مصرف و فروش کالاها و خدمات دریافت می کند به صورت ذیل است:

ادامه مطلب انواع مالیات
های غیر مستقیم

انواع مصرف که مالیات بر آن ها تعلق میگیرد

- ★ مالیاتی که از خرید و فروش نوشابه های غیر الکلی دریافت می شود.
- ★ مالیاتی که از خرید و فروش الكل طبی و صنعتی از تولیدکنندگان و فروشندگان آن دریافت می شود.
- ★ مالیاتی که از فروش سیگار از تولیدکنندگان و فروشندگان آن دریافت می شود.
- ★ مالیاتی که از خرید و فروش اتومبیل دریافت می شود.
- ★ مالیات بر بر فراورده های نفتی و پتروشیمی که از تولیدکنندگان و فروشندگان آن دریافت می شود.
- ★ خرید و فروش خاویار هم مشمول مالیات بوده و مودیان باید آن را پرداخت کنند.
- ★ نوارهای ضبط صوت و تصویری هم جزء مواردی هستند که دولت می تواند از آن ها دریافت نماید.
- ★ حق اشتراک تلفن های خودکار و خدمات مخابرات بین المللی هم در زمره قوانین پرداخت مالیات قرار دارد.

اشخاص مشمول به پرداخت مالیات

1. کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که در ایران ملک و املاک داشته باشند مشمول این قانون می شوند.
2. اشخاصی که در ایران زندگی می کنند اگر دارا درآمد ناشی از شغل یا هر چیز دیگری باشند باید به نسبت آن و با توجه به قانون مالیات یا خراج پرداخت کنند.
3. برخی شرکت ها و بنگاه های اقتصادی یا اشخاص حقیقی در خارج از ایران فعالیت داشته اما در ایران هم درآمد کسب می کنند این اشخاص هم مشمول قوانین ایران شده و باید مالیات و عوارض درآمد خود را به دولت پرداخت نمایند
4. همه اشخاص حقوقی که تابعیت ایران را داشته باشند باید از درآمد هایی که داخل ایران یا خارج از آن کسب می نمایند، بخشی را به عنوان مالیات پرداخت کنند.
5. اشخاص غیر ایرانی که به هر طریقی داخل ایران صاحب درآمد هستند یا امتیاز کسب و کار خود را به یک ایرانی یا غیر ایرانی در ایران واگذار کرده اند و از محل آن دارایی کسب می کنند یا از طریق آموزش ها یا فروش فیلم به ایرانیان دارای درآمد هستند باید مطابق با قوانین ایران مالیات پرداخت کنند.

اهداف دولت از گرفتن مالیات

فشار تورمی در داخل اقتصاد را کنترل می کند و باعث رونق و توسعه اقتصادی در کشور می شود.

از طریق کنترل درآمدها، موجب می شود که تقاضا برای کالاهای مصرفی کاهش یافته و متعادل عرضه شود (یعنی به این صورت که تورم ناشی از فشار تقاضا را با حربه ی مالیات ها از بین می برد).

کاهش شکاف بین درآمدهای طبقه ثروتمند و فقیر است. (اصولاً توسعه به معنی به ارمغان آوردن رفاه اجتماعی برای توده های مردم است. توده های مردم، هنگامی از رفاه اجتماعی برخوردار خواهند بود که توزیع درآمدها به صورت عادلانه صورت گیرد، تا مردم عادی بتوانند نیازهای اقتصادی خود مانند مسکن، غذا، بهداشت و رفاه اجتماعی را تامین کنند.)

وسیله ای برای جذب ثروت و همچنین وسیله موثری برای بسیج منابع موجود توسعه اقتصادی و نیز تنها وسیله برای کاهش قدرت عوامل سنتی بر روابط اقتصادی سیاسی و اجتماعی به شمار می آید.

همچنین در یک کشور در حال توسعه، مالیات ها موثرترین وسیله جهت انتقال منابع به بخش دولتی و هدایت آنها به سمت طرح های مولد است.

نوع مالیات	مالیات بر کالا و خدمات	مالیات بر اشخاص حقوقی	مالیات بر واردات	مالیات بر درآمد	مالیات بر مصرف و فروش	مالیات بر ثروت
میانگین سهم از کل درآمدهای مالیاتی	.9	.34	.30	.15	.14	.4

کشورهایی با حداکثر حقوق

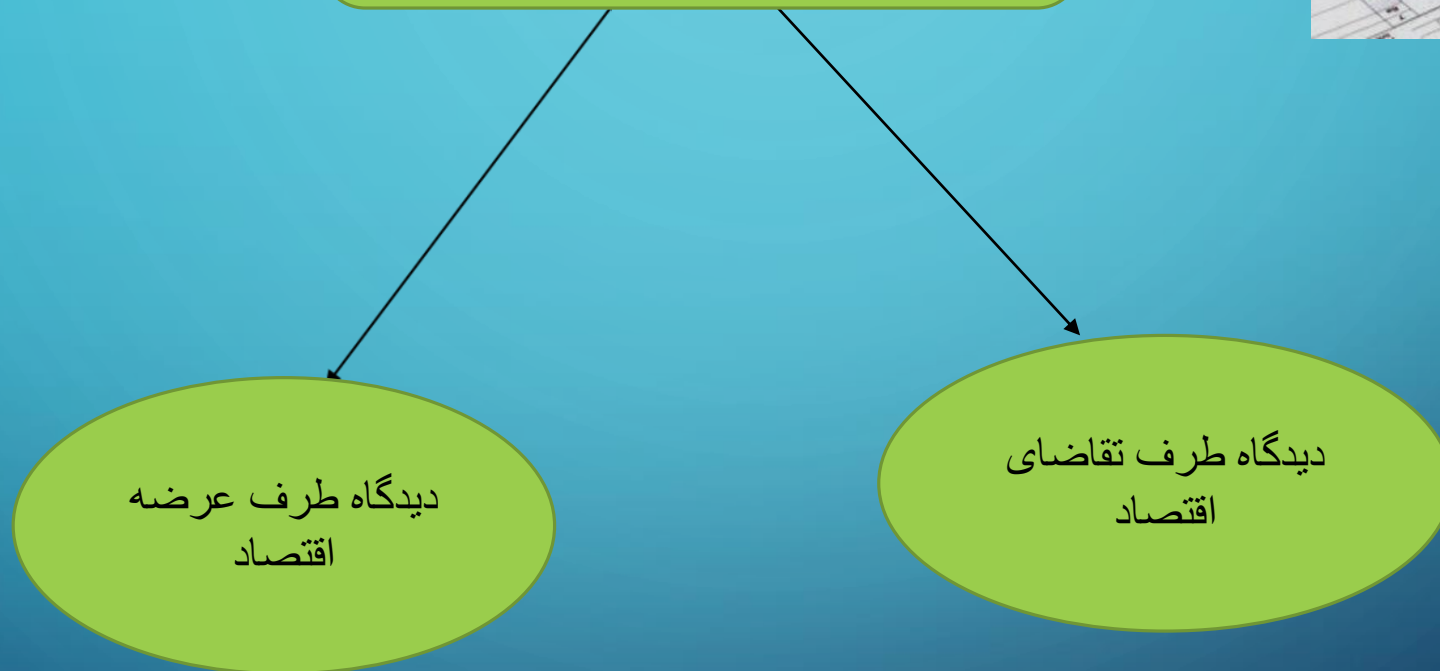
کشور	مالیات %	حقوق سالانه (دلار)	حقوق سالانه (دلار ۳۰۶۴ تومانی)	ماهیته (تومان)
۱- آمریکا	۳۱.۶	۴۱,۳۵۵	۱۲۶۷۱۱۷۲۰	۱۰۵۵۹۳۱۰
۲- لوگزامبرگ	۳۷.۷	۳۸,۹۵۱	۱۱۹۳۴۵۸۶۴	۹۹۴۵۴۸۸
۳- نروژ	۳۷	۳۳,۴۹۲	۱۰۲۶۱۹۴۸۸	۸۵۵۱۶۲۴
۴- سوئیس	۳۱.۵۷	۳۳,۴۹۱	۱۰۲۶۱۶۴۲۴	۸۵۵۱۳۶۸
۵- استرالیا	۲۷.۷	۳۱,۵۸۸	۹۶۷۸۵۶۳۲	۸۰۶۵۴۶۹
۶- آلمان	۴۹.۸	۳۱,۲۵۲	۹۵۷۵۶۱۲۸	۷۹۷۹۶۷۷
۷- اتریش	۴۹.۴	۳۱,۱۷۳	۹۵۵۱۴۰۷۲	۷۹۵۹۵۰۶
۸- کانادا	۳۱	۲۹,۳۶۵	۸۹۹۷۴۳۶۰	۷۴۹۷۸۶۳
۹- سوئد	۴۲.۴	۲۹,۱۸۵	۸۹۴۲۲۸۴۰	۷۴۵۱۹۰۳
۱۰- فرانسه	۴۹.۴	۲۸,۷۹۹	۸۸۲۴۰۱۳۶	۷۳۵۳۳۴۴

ایران هم 16.4 درصد حقوق مالیاتی دارد.

نقش درآمدهای مالیاتی

★ در زمینه تأثیر مالیات‌ها بر متغیرهای کلان اقتصاد دو دیدگاه وجود دارد

دیدگاه طرف تقاضای اقتصاد

مالیات ها می تواند به عنوان عاملی برای ایجاد تعادل در اقتصاد کلان از طریق مدیریت تقاضا نقش قابل توجهی داشته باشند. مخارج مصرفی و سرمایه گذاری خصوصی در زمینه سیاست های مالیاتی درجه اهمیت بالایی دارند. مالیات از طریق میل نهایی به مصرف، درآمد قابل تصرف را تحت تأثیر قرار داده و بر مصرف تأثیر می گذارد. کاهش میل نهایی به مصرف از طریق کاهش ضریب تکاثری، کاهش حجم تقاضا را در پی دارد. درآمدهای مالیاتی به دست آمده نیز مناسب با نوع آن، طرف تقاضا و ترکیب آن را متأثر می کند. همچنین سرمایه گذاری در بلندمدت تولید را تحت تأثیر قرار داده ولی اثر آن به سرعت به افزایش تقاضای کل در اقتصاد منجر می شود.

دیدگاه طرف عرضه تقاضا

اقتصاددانان طرف عرضه معتقدند افزایش تولید و کاهش مالیات ها راه حل صحیح برای مبارزه با تورم است. یکی از مهم ترین ادعاهای مکتب اقتصاد طرف عرضه این است که نرخ های مالیات بر انگیزه های پس انداز و کار تأثیر منفی دارد. البته تأثیر مالیات بر پس انداز به انگیزه های پس انداز بستگی دارد. بنابراین طرفداران این مکتب معتقدند در نتیجه کاهش نرخ های مالیات افزایش در سطح اشتغال و تولید در اقتصاد به وجود می آید. این مکتب با توجه به منحنی لافر معتقد است کاهش مالیات ممکن است به قدری مؤثر واقع شود که از طریق افزایش کار و تولید، نه تنها مالیات را کاهش دهد بلکه با افزایش عرضه از میزان تورم نیز بکاهد.

اثر مالیات ها بر رشد اقتصادی

اثر بر تصمیمات تخصیصی بنگاهها

اثر بر انباشت عوامل تولید

مالیات بر سرمایه گذاری در فعالیت های تحقیق و توسعه (R&D)

اثر بر تصمیمات تخصیصی بنگاه ها

در نتیجه به کارگیری ابزار مالیاتی از سوی دولت، بسیاری از بنگاه ها در تصمیمات تخصیصی خود ناچار به تجدید نظر خواهند بود و بدین ترتیب با بروز انحراف در تصمیمات تخصیصی بنگاه ها حتماً زیان خالصی در رفاه اجتماعی ایجاد می شود یعنی با برقراری مالیات بر درآمد افراد، بازدهی نهایی سرمایه را کاهش می دهد و انگیزه انباشت سرمایه در میان افراد و در نتیجه رشد را متأثر می سازد (رومر 1968-1989)

اثر بر انباشت عوامل تولید

افزایش در مالیات منجر به کاهش پس انداز می شود. بدین ترتیب انگیزه انباشت سرمایه فیزیکی (K) کاهش می یابد. اما تأثیر نهایی این موضوع بر رشد بستگی بدان دارد که سرمایه انسانی (H) تا چه حد تحت تأثیر این مسئله قرار بگیرد. این موضوع رami توان در دو حالت مورد بررسی قرار داد (مارزو. 1998).

حالت اول: اگر تولید سرمایه انسانی تنها مستلزم وجود سرمایه انسانی باشد:

تحت این شرایط، کاهش در میزان سرمایه فیزیکی به طور کامل از طریق افزایش در میزان سرمایه انسانی قابل جبران است و در نهایت اقتصاد به وضعیت پیش از مالیات دست خواهد یافت. بدین ترتیب تأثیر این افزایش در مالیات بر رشد اقتصادی صفر خواهد بود. به عبارت دیگر

$$\uparrow T \rightarrow \downarrow K \Rightarrow \uparrow H \Rightarrow g^0 = 0$$

حالت دوم: تولید سرمایه انسانی مستلزم وجود سرمایه انسانی و سرمایه فیزیکی به طور توأمان باشد:

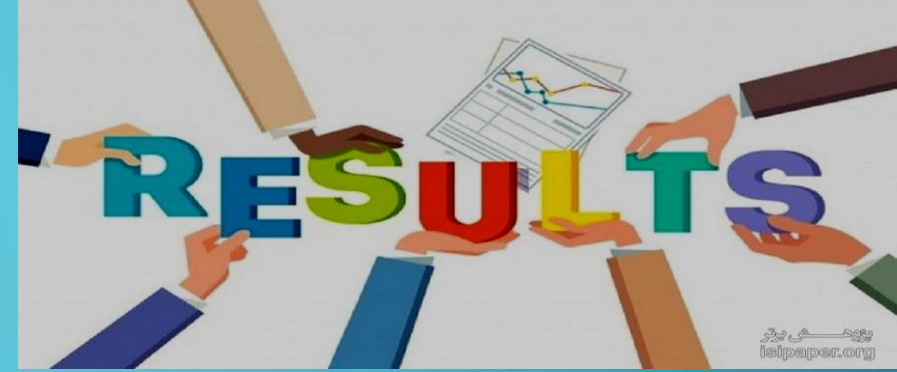
در این شرایط با کاهش سطح سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی قادر نخواهد بود به طور کامل کاهش آن را جبران کند و بدین ترتیب رشد اقتصادی بنابر کاهش سطح سرمایه فیزیکی کاهش خواهد یافت. البته اینکه سرمایه انسانی تا چه حد بتواند کاهش صورت گرفته را جبران نماید بستگی به شکل تکنولوژی دارد. بدین ترتیب خواهیم داشت (تانزی، 1980):

$$\uparrow T \rightarrow \downarrow K \Rightarrow \uparrow H g^0 < 0$$

تأثیرات مالیات بر سرمایه گذاری در فعالیت های تحقیق و توسعه

این مورد بیشتر از طریق معافیت های مالیاتی (و یا به عبارتی مخارج مالیاتی) بروز می کند. در حقیقت در بسیاری از موارد معافیت های مالیاتی در بخش های مولد می تواند محرک افزایش سرمایه گذاری در این بخش ها باشد. به طور مثال می توان به معافیت های مالیاتی در فعالیت های D&R اشاره نمود. در این ارتباط اگر معافیت صورت گرفته منجر به ایجاد بیشتر در سرمایه گذاری در این بخش گردد آنگاه در بلندمدت می تواند بر رشد اقتصادی اثر مثبت بگذارد، در مقابل اگر معافیت های در نظر گرفته شده صرف اهداف رانت جویانه گردد منجر به بروز انحراف در تخصیص صحیح منابع در اقتصاد می گردد و بدین ترتیب این چنین مخارج مالیاتی آثار منفی بر رشد اقتصادی بر جای خواهد گذاشت.

نتیجه گیری

نتایج حاصل از بررسی مدل یعنی بررسی ارتباط بین درآمدهای مالیاتی و رشد اقتصادی بیانگر این است که درآمدهای مالیاتی و تورم اثر منفی بر رشد اقتصادی داشته و سرمایه گذاری خارجی دارای اثر مثبت بر رشد اقتصادی می باشد این بدان معنی است که درآمدهای مالیاتی از کارایی کافی جهت رشد اقتصادی در کشور برخوردار نیستند. دلیل این عدم کارایی ممکن است به نامناسب بودن سیستم مالیاتی و بالا بودن فرار مالیاتی صاحبان بالا در سیستم مالیاتی و وابستگی درآمدهای دولت به درآمدهای نفتی باشد. با توجه به اثرگذاری مالیات های مستقیم و غیرمستقیم و اجزای آنها بر رشد اقتصادی پیشنهاد داده میشود که: 1- دولت در راستای رشد بالاتر به اصلاح نظام مالیاتی کشور همت گذاشته و سهم مالیات های مستقیم از درآمدهای مالیاتی را کاهش داده و آن را با افزایش سهم مالیات های غیرمستقیم از درآمدهای مالیاتی جبران نماید. 2- دولت در راستای رشد اقتصادی بالاتر و توزیع درآمد عادلانه تر- که از اهداف اصلی دولت است - سهم مالیات بر ثروت که سهم ناچیزی در درآمدهای مالیاتی ایران دارد را افزایش دهد.

منابع

پژویان، جمشید، اقتصاد بخش عمومی (مالیات ها)، تهران، جنگل 1389، چاپ اول

رومر، دیوید، اقتصاد کالن پیشرفته، مهدی تقوی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی- واحد علوم تحقیقات 1388، چاپ دوم

جعفری صمیمی، احمد و حسن زاده، علیرضا، "اثر مالیات بر رشد اقتصادی، مروری بر تحلیلهای نظری و تجربی"، فصلنامه ی پژوهشنامه ی اقتصادی

1380، شماره ی 2، ص 41-61

آذربایجانی، کریم، مرادپور اوالدی، مهدی، نجفی، زهرا، "برسی اثر سیاستهای مالیاتی بر نابرابری درآمد و رشد اقتصادی"، راهبرد یاس، تابستان 90

، شماره 26، ص 64-76

رهبر، فرهاد، سرگلزایی، مصطفی. "بررسی آثار سیاستهای مالی بر رشد اقتصادی و فقر طی دوره 1363-1386"، مجله تحقیقات 118-139 ص،

96 شماره، 1390 اقتصادی

نیلی، مسعود، عمید، احساس، "بررسی اثر سیاستهای مالی دولت بر رشد اقتصادی"، نهمین کنفرانس سیاستهای پولی و ارزی، 323-348 ص، 1378

ابراهیمی، سجاد، "اثر ساختار نظام مالی بر رشد اقتصادی"، شماره 2، 1392، ص 117-134

مجله بررسیهای پایههای مالیاتی، دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی سازمان امور مالیاتی کشور. فالحتی، علی، مجتبی الماسی، فاطمه آقایی (1388)،

تأثیر سیاست های مالی بر توزیع درآمد و رشد اقتصادی در ایران، مجله جستارهای اقتصادی.

ابونوری، عباسعلی، زیوری مسعود، سمیه. (1393). تأثیر درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی و توزیع درآمد (ایران و کشورهای منتخب OECD).

پژوهشنامه مالیات، شماره 24.

بررسی اثرات فرار مالیاتی بر اقتصاد ایران

تعریف فرار مالیاتی

انواع مالیات در ایران | مالیات مستقیم | مالیات غیرمستقیم

برای فرار مالیاتی تعاریف متعددی در متون ارائه شده است. در ادامه، یک تعریف عمومی ارائه می شود. فرار مالیاتی در حالت کلی اشاره به انجام اقدامات غیرقانونی از قبیل حساب سازی، عدم ارائه دفاتر رسمی، انجام فعالیت های اقتصادی زیرزمینی و... به منظور فرار از پرداخت مالیات یا کمتر پرداخت نمودن آن دارد را فرار مالیاتی می گویند. در این راستا و برای رسیدن به این هدف، درآمدی که مشمول پرداخت مالیات می شود مخفی می گردد.

عوامل موثر بر فرار مالیاتی (علل)

عوامل نهادی

عوامل اقتصادی

عوامل نهادی

هنجارها و کنش های اجتماعی، عدالت مالیاتی، فساد ماموران مالیاتی، عدم گسترش فرهنگ مالیاتی در جامعه، عدم مبادله اطلاعات کامل، نبود سیستم نظارت و پیگیری در اخذ مالیات، عدم استقبال از تسلیم اظهارنامه های مالیاتی و ضعیف بودن ضمانت های اجرایی در این مورد، تاخیر در وصول مالیات، مشکلات مربوط به تشخیص علی الراس مالیات، قوانین پیچیده و متعدد، عدم شناسایی مودیان و مستند نبودن میزان درآمد آنها، وجود معافیت های وسیع و متنوع و... برخی از عوامل نهادی می باشند.

در مطالعات متعددی فقدان فرهنگ مالیاتی و آموزش در سطوح مختلف به عنوان علل مهم فرار مالیاتی ذکر شده است.

عوامل اقتصادی

همچنین نرخ مالیات و بار مالیاتی، درآمد مالیات دهندگان، نرخ های تورم و بیکاری، آزادسازی تجاری، اندازه دولت و .... برخی متغیرهای اقتصادی هستند که در فرار مالیاتی نقش دارند.

بدون شک رواج و گسترش فرار مالیاتی در هر کشوری تابعی از شرایط اقتصادی است و این شرایط بستگی به ساختار هر کشور دارد.

1. بار مالیاتی

نرخ های مالیات بالا و بار مالیاتی از مهمترین علل فرار مالیاتی محسوب می شوند. نرخ مالیات بیشتر منجر به یک افزایش قوی در سرمایه گذاری های اجتماعی شده و نرخ بالای مالیات بر درآمد و شرکت ها منجر به افزایش بیشتر فرار مالیاتی و کارگزاران اقتصادی می شود. پس نرخ بالای مالیات فرار مالیاتی را افزایش خواهد داد و همچنین بار مالیاتی بیشتر منجر به افزایش فعالیت در بخش اقتصاد زیرزمینی می شود که به نوبه خود فرار مالیاتی را افزایش خواهد داد. فرض معمول این است که افزایش در بار مالیاتی یک گرایش قوی را برای نیروی کار به سمت اقتصاد زیرزمینی ایجاد می کند.

2. اندازه دولت

در بسیاری از مطالعات، اندازه دولت و شدت قوانین و مقررات از علل اصلی گرایش به اقتصاد زیرزمینی و اقتصاد سایه ای ذکر شده است. افزایش در شدت مقررات، عامل مهمی در ایجاد انگیزه افراد برای ورود به اقتصاد غیررسمی بوده و منجر به افزایش فرار مالیاتی می شود.

3. درآمد مالیات دهندگان

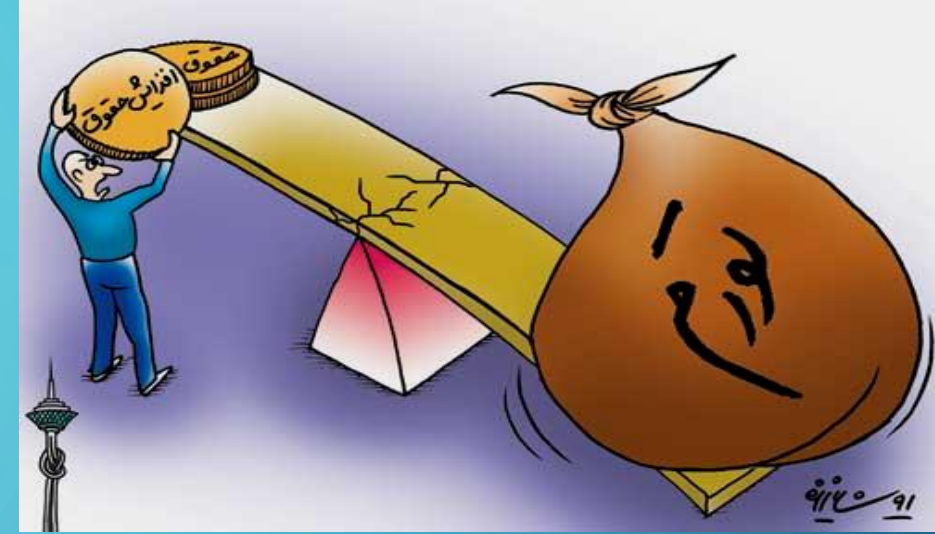
یکی دیگر از علل فرار مالیاتی، درآمد مالیات دهندگان است. هر چه نرخ مالیات افزایش پیدا کند فرار مالیاتی بیشتر می شود. زیرا سهم افراد از درآمد کسب شده کاهش میابد و افراد و بنگاه های تولیدی رغبتی برای ادامه فعالیت اقتصادی خود ندارند.

4. بیکاری

در قرن حاضر یکی از بزرگترین مشکلات اقتصادی جوامع بیکاری است. در کشورهای جهان سوم، بیکاری می تواند خطرات بسیاری را متوجه جامعه و اقتصاد نماید. بیکاری نیز یکی دیگر از علل فرار مالیاتی است که اثر قابل توجهی بر فرار مالیاتی دارد. رشد بیکاری، انگیزه فعالیت در حوزه های غیرقانونی را افزایش می دهد و به افزایش حجم اقتصاد زیرزمینی کمک می کند که به نوبه خود به فرار مالیاتی بالا منجر خواهد شد. دل آنو و همکاران (2004) نشان دادند که بیکاری یکی از علل اقتصاد سایه ای در فرانسه، اسپانیا و یونان است. نتیجه مشابهی برای ایران توسط صامتی و همکاران (1388) به دست آمده است. در مطالعه دیگری، دل آنو و همکاران (2007) نشان دادند که رابطه مثبتی بین بیکاری و اقتصاد سایه ای در اقتصاد کشور پرتغال وجود دارد. این محققان متذکر شدند که فعالیت در اقتصاد زیرزمینی و اقتصاد سایه ای به فرار مالیاتی بالا منجر می شود.

5. تورم

رشد سطح عمومی قیمت کالاهای مصرفی اثر قابل توجهی بر افزایش فرار مالیاتی دارد. با افزایش سطح عمومی قیمت ها، بسیاری از خانوارها زیر خط فقر قرار می گیرند. فقر و ناتوانی در تامین حداقل درآمد، انگیزه ورود به اقتصاد زیرزمینی را افزایش می دهد که خود منجر به فرار مالیاتی بیشتر می شود. در این زمینه، کرانی و نورزاد (1986) در بررسی اثر تورم بر فرار مالیاتی برای اقتصاد ایالات متحده، نشان دادند که نرخ تورم تاثیر مثبتی بر فرار مالیاتی داشته است.

6. آزادسازی تجاری

محدودیت های تجاری و باز بودن اقتصاد، عامل دیگری است که اثر مهمی بر فرار مالیاتی دارد. افزایش محدودیت های تجاری باعث گسترش اقتصاد زیرزمینی می شود. اعمال محدودیت های تجاری منجر به این می شود که واردات و صادرات به صورت غیر قانونی و قاچاق انجام گیرد و باعث افزایش فرار مالیاتی شود. همچنین با کاهش محدودیت های تجاری از قبیل سهمیه بندی ها، تعرفه های بالا و ... می توان حجم فعالیت های قاچاق کالا را کاهش داد. در کشورهای در حال توسعه، علاوه بر محدودیت های تعرفه ای، از سیاست های غیر تعرفه ای نیز استفاده می شود. سیاست های غیر تعرفه ای شامل ممنوعیت واردات یا صادرات برخی از اقلام به طور کلی یا موقت، قطع یا محدود ساختن رابطه تجاری با کشورهای خاص، سهمیه بندی مقدار واردات یا صادرات تعدادی از کالاها و ... است. بنابراین یک راه مقابله با گسترش اقتصاد زیرزمینی، کاهش محدودیت های قانونی بوده و کاهش تجارت غیر قانونی منوط به آزادسازی تجاری است که به نوبه خود باعث کاهش فرار مالیاتی خواهد شد (اشرف زاده و مهرگان، 1379) صامتی و همکاران (1389) به این نتیجه رسیدند که یک رابطه منفی بین باز بودن تجارت و اقتصاد زیرزمینی در ایران وجود دارد.

آثار فرار مالیاتی

نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

نابرابری درآمد

نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

فرار مالیاتی اثرات مبهمی بر رشد اقتصادی دارد. فرار مالیاتی درآمد دولت را کاهش می دهد. در نتیجه، دولت در تخصیص سرمایه گذاری های لازم، با کمبود مواجه خواهد شد. در چنین حالتی، فرار مالیاتی اثر منفی بر اقتصاد خواهد داشت. در مقابل، فرار مالیاتی ممکن است پس اندازهای شخصی و به نوبه خود سرمایه گذاری های خصوصی را افزایش دهد. در این صورت، فرار مالیاتی بر رشد اقتصادی اثر مثبت خواهد داشت دل آنو و همکاران (2004). روشن است که هیچ توافقی در تاثیر فرار مالیاتی بر تولید ناخالص داخلی وجود ندارد.

نابرابری در آمد

افزایش فرار مالیاتی می تواند از طریق افزایش سرمایه گذاری و افزایش سطح تولید، منجر به افزایش درآمد عمومی و بنابراین بهبود در وضعیت توزیع درآمد شود. همچنین این امکان وجود دارد که فرار مالیاتی، باعث نارسایی در توزیع عادلانه درآمد و انباشت ثروت برای گروه های خاص شده و در نتیجه منجر به افزایش تنش های سیاسی و اجتماعی شود. بنابراین تعیین ارتباط بین فرار مالیاتی و توزیع عادلانه درآمد نیز یک مساله تجربی است. به طور کلی می توان گفت که فرار مالیاتی موجب کاهش درآمدهای مالیاتی دولت و اخلاص در بودجه بندی شده و مانعی برای دستیابی به اهداف دولت است. این مسئله، مدیریت برنامه های اجتماعی، اقتصادی و... کشور را با مشکل تامین مالی مواجه کرده و در نهایت کاهش رفاه عمومی را در پی خواهد داشت. فرار مالیاتی می تواند رقابت عوامل اقتصادی را به نفع آنهایی که مالیات نپرداخته اند تغییر داده و از این بابت شکاف بین گروه های مختلف درآمدی را بیشتر کرده و وضعیت توزیع درآمد را بدتر کند.

انواع مالیات در ایران | مالیات مستقیم | مالیات غیرمستقیم

جدول (۱) - متغیرها و تعریف آنها

تعریف متغیر	متغیر	
نسبت تفاضل مالیات بر واردات از کل درآمد مالیاتی به GDP ضربدر ۱۰۰	بار مالیاتی	علل
نسبت درآمد مالیاتی مستقیم به GDP ضربدر ۱۰۰	بار مالیاتی مستقیم	
نسبت درآمد مالیاتی غیر مستقیم به GDP ضربدر ۱۰۰	بار مالیاتی غیر مستقیم	
نسبت هزینه های مصرفی دولت به GDP ضربدر ۱۰۰	اندازه دولت	
نسبت GDP به جمعیت ضربدر ۱۰۰	درآمد سرانه	
نسبت جمعیت بیکار به جمعیت فعال اقتصادی ضربدر ۱۰۰	نرخ بیکاری	
رشد شاخص قیمت کالاهای مصرفی ضربدر ۱۰۰	نرخ تورم	
نسبت حاصل جمع صادرات و واردات به GDP ضربدر ۱۰۰	محدودیت‌های تجاری	
رشد تولید ناخالص داخلی	نرخ رشد تولید ناخالص داخلی	آثار
ضریب جینی	نابرابری درآمد	

انواع مالیات در ایران | مالیات مستقیم | مالیات غیرمستقیم

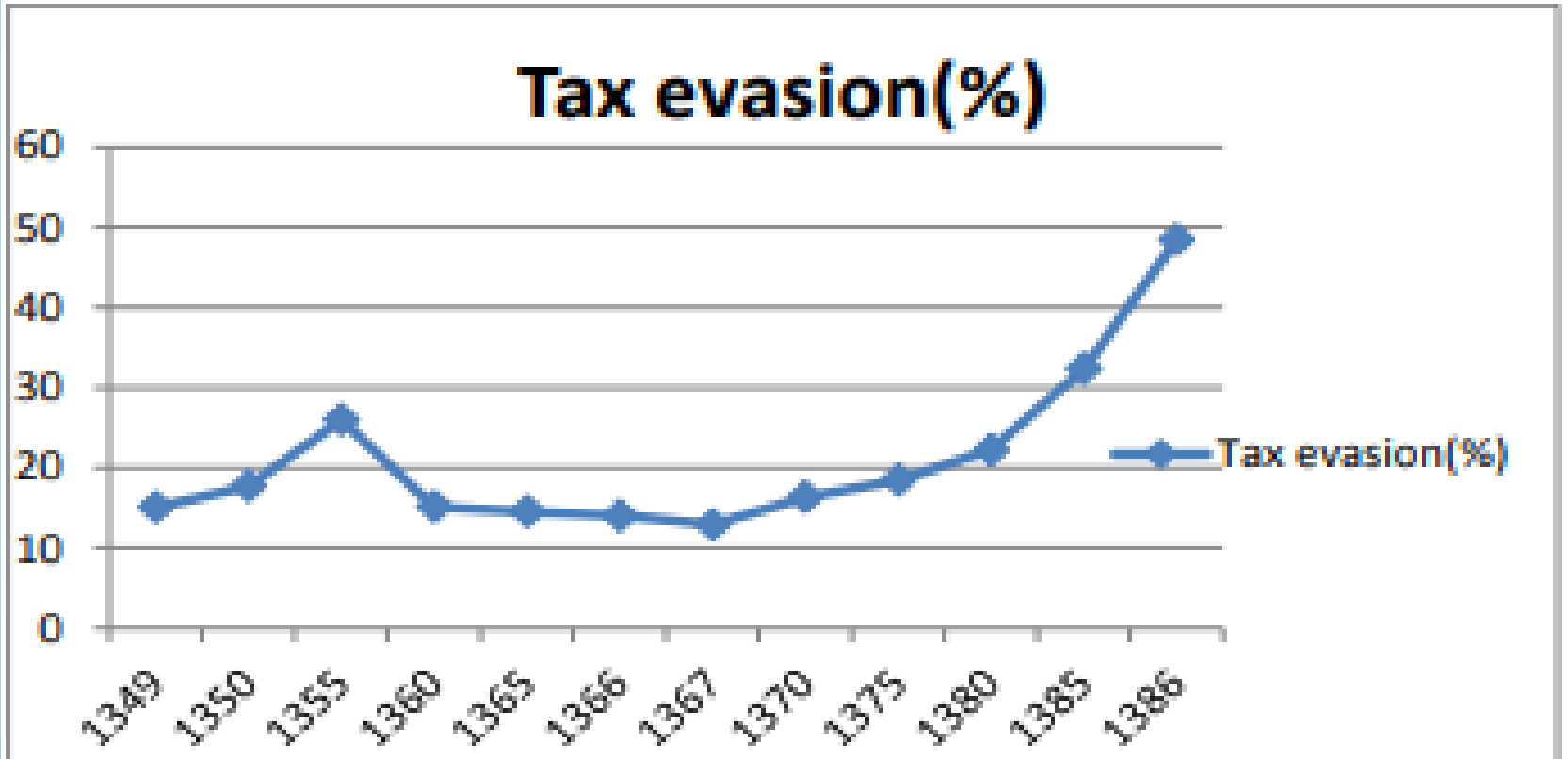
جدول (۵) - میزان شاخص فرار مالیاتی (%)

سال	شاخص فرار مالیاتی	سال	شاخص فرار مالیاتی
۱۳۴۹	۱۵/۰۰۶۷	۱۳۶۹	۱۴/۷۷۴
۱۳۵۰	۱۷/۷۳۲	۱۳۷۰	۱۶/۳۴۶
۱۳۵۱	۲۰/۰۰۷۸	۱۳۷۱	۱۶/۹۲۷
۱۳۵۲	۲۰/۶۴۳	۱۳۷۲	۱۶/۶۵۶
۱۳۵۳	۲۲/۰۰۳۱	۱۳۷۳	۱۶/۶۱۱
۱۳۵۴	۲۲/۶۹	۱۳۷۴	۱۷/۱۳
۱۳۵۵	۲۵/۹۰	۱۳۷۵	۱۸/۴۷۱
۱۳۵۶	۲۴/۷۵	۱۳۷۶	۱۹/۱۱۶
۱۳۵۷	۲۲/۰۰۲۹	۱۳۷۷	۱۹/۵۵۵
۱۳۵۸	۱۹/۷۰۳	۱۳۷۸	۲۰/۱۷
۱۳۵۹	۱۶/۵۳۹	۱۳۷۹	۲۰/۳۱۶
۱۳۶۰	۱۰/۵/۱۳۹	۱۳۸۰	۲۲/۲۱۴۲
۱۳۶۱	۱۶/۴۰۱۹	۱۳۸۱	۲۴/۰۰۶۵
۱۳۶۲	۱۷/۷۷۲	۱۳۸۲	۲۵/۸۱۳
۱۳۶۳	۱۶/۸۵	۱۳۸۳	۲۷/۳۵۶
۱۳۶۴	۱۶/۵۳۰	۱۳۸۴	۲۰/۳۳۳
۱۳۶۵	۱۴/۵۳۲	۱۳۸۵	۲۲/۳۷۱
۱۳۶۶	۱۴/۰۰۳۶	۱۳۸۶	۲۸/۴۷
۱۳۶۷	۱۲/۹۰۲		
۱۳۶۸	۱۲/۳۵۴		

انواع مالیات در ایران | مالیات مستقیم | مالیات غیرمستقیم

شکل ۳- روند تغییرات شاخص فرار مالیاتی

پیشنهادهایی را جهت مقابله با روند رو به رشد
فرار مالیاتی در ایران

1- کاهش شدت قوانین و مقررات

یکی از علل گسترش فرار مالیاتی و انجام فعالیت های غیر رسمی در هر اقتصادی محدودیت های تجاری و شدت قوانین و مقررات می باشد. افزایش محدودیت های تجاری و شدت قوانین و مقررات اعمال شده بر معاملات که ناشی از افزایش اندازه دولت می باشد در کشورهای در حال توسعه یکی از عوامل اصلی گسترش فرار مالیاتی است. با اعمال قوانین و مقررات شدید، معاملات اکثراً به صورت غیر قانونی و از طریق قاچاق انجام می گیرد که منجر به افزایش شدید اندازه فرار مالیاتی می گردد.

2 - اجتناب از افزایش بار مالیاتی

چنان که نتایج این مطالعه نشان داد با افزایش بار مالیاتی اندازه فرار مالیاتی در ایران افزایش می یابد. بنابراین اگر هدف افزایش درآمدهای مالیاتی دولت باشد این امر با افزایش بار مالیاتی بالا میسر نخواهد شد. نرخ های مالیاتی بالا (مالیات بر درآمد، مالیات بر شرکت ها و...) و همچنین نرخ های جریمه پایین در گسترش فرار مالیاتی نقش مهمی ایفا می کنند.

3 - مبارزه با بیکاری

بیکاری یکی از عوامل پیدایش و گسترش فرار مالیاتی در ایران می باشد که با افزایش بیکاری، گرایش به فعالیتهای غیررسمی و غیرقانونی افزایش پیدا می کند. بنابراین با اجرای سیاست هایی برای کاهش بیکاری از قبیل اشتغال زایی و گسترش فرصتهای کاری میتوان تا حدودی از حجم این پدیده کاست.

4 - مهار تورم

با افزایش تورم، انگیزه ورود به اقتصاد زیرزمینی افزایش می یابد. لیکن با اجرای سیاست های پولی مناسب می توان از تورم و آثار زیانبار آن به خصوص فرار مالیاتی جلوگیری کرد.

پایان

منابع

- 1- اشرف زاده، حمید رضا و نادر مهرگان (1379)، " برآورد اندازه فعالیت های اقتصاد زیرزمینی در ایران، مجموعه مقالات کنفرانس ملی قاچاق کالا و راه های کنترل آن، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- 2 - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حسابهای ملی ایران، سال های مختلف.
- 3 - جعفری صمیمی، احمد و علی اکبر حمزه ای (1384)، " بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی: مطالعه موردی صنف طلا فروشان استان مازندران". فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، شماره 34، صص 20-3.
- 4 - جعفری صمیمی، احمد (1387)، " اقتصاد بخش عمومی 2 ". تهران: نشر سمت، ص 20.
- 5 - خان جان، علیرضا (1383)، " پتانسیل های فرار و تقلب در نظام " VATمجله اقتصادی، سال 4، شماره 37 و 38، صص 36-42.
- 6 - خان جان، علیرضا (1385)، " نقش نهادهای رسمی در فرار مالیاتی (مطالعه موردی شهرستان مشهد)". پژوهشنامه مالیات و توسعه، پیش شماره 1، صص 19-26.
- 7 - رحمانی، مریم (1387)، " تبیین جایگاه نظام مالیاتی در برنامه پنجم توسعه "، مجموعه مقالات دومین همایش سیاست های مالی و مالیاتی ایران، تهران، صص 837-805.
- 8 - زهی، نقی و شهرزاد محمدخانلی (1389)، " بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی: مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی". فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره 9، صص 25-60.
- 9 - سید نورانی، سید محمدرضا (1388)، فرار مالیاتی و رشد اقتصادی در ایران، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول.
- 10- صادقی، حسین، و علیرضا شکیبایی (1380)، " فرار مالیاتی و اندازه اقتصاد زیرزمینی ایران (با روش اقتصاد سنجی فازی)، نامه مفید شماره 27، صص 55-76.
- 11- صبوری دیلمی، محمد حسن، و سعیده شفیعی (1387)، " ترکیب مالیاتی و اهداف مالیاتی در برنامه های توسعه"، مجموعه مقالات دومین همایش سیاست های مالی و مالیاتی ایران، تهران، صص 785-803.